

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

Гурин Максим Вікторович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Проблеми і перспективи розвитку довгострокового кредитування в Україні

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студента 4 курсу Гурина М. В.
групи БС-81а

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Гурин М. В.

(підпис)

Керівник к. е. н., асистент
(посада, науковий ступінь)

_____ (підпис)

Бондаренко Є. К.

Суми 2022

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему:

Проблеми і перспективи розвитку довгострокового кредитування в Україні

Гурин Максим Вікторович

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Довгострокове кредитування є необхідним елементом для здійснення капітальних інвестицій, тому формує одну з фундаментальних складових у процесі формування сприятливих умов для сталого розвитку національної економіки. Саме тому актуальним є дослідження сучасного стану вітчизняного довгострокового кредитування України, визначення проблем його функціонування та перспектив розвитку.

Мета випускної роботи – проаналізувати сучасний стан довгострокового кредитування, визначити основні тенденції, проблематику даного явища та перспективи розвитку.

Об'єкт дослідження – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі довгострокового кредитування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади здійснення довгострокового кредитування в Україні, проблеми та перспективи його розвитку.

Основний результат роботи: дослідження тенденцій розвитку вітчизняного довгострокового кредитування на сучасному етапі функціонування банківського сектору, а також визначення напрямків розвитку даного явища.

В рамках кваліфікаційної роботи було проведено оцінку сучасного стану довгострокового кредитування: тенденції розвитку банківської системи, обсяг довгострокового кредитного портфелю банків, динаміка процентних ставок за довгостроковими позиками. Проведений аналіз дозволив виділити проблеми організації вітчизняного довгострокового кредитування.

Довгострокове кредитування на сучасному етапі розвитку країни в умовах безпрецедентної невизначеності та зниження ділової активності має відповідно

низький рівень потенціалу розширення на кредитному ринку у найближчій перспективі. Проте в посткризовий період надання позик з тривалим строком погашення може стати фундаментальним елементом відновлення макроекономічного розвитку, зокрема через ефективні механізми державної підтримки суб'єктів економіки.

Ключові слова: довгострокове кредитування, кредитний портфель, кредитний ризик.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 47 сторінках, з яких список використаної літератури із 50 найменувань. Робота містить 14 таблиці, 14 рисунків, а також 0 додатків.

Рік захисту роботи – 2022 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)

«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

Студент(-ка) групи Бс-81а інституту (центру) ННІ БіЕМ
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Гурин Максим Вікторович

Тема роботи: Проблеми і перспективи розвитку довгострокового кредитування в
Україні

Затверджено наказом по СумДУ № 0430-VI від «10» червня 2022 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи «20» червня 2022 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення): розкрити теоретичні основи довгострокового кредитування; визначити ризики пов'язані з довгостроковим кредитуванням; проаналізувати сучасний стан довгострокового кредитування; визначити основні проблеми функціонування довгострокового кредитування; визначити перспективи розвитку довгострокового кредитування.

Дата видачі завдання: «02» травня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____
(підпис)

Є. К. Бондаренко

Завдання прийнято до виконання «02» травня 2022 р. _____
(підпис)

М. В. Гурин

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ	8
1.1 Сутність довгострокового кредитування та його функції у економіці країни	8
1.2 Особливості ризиків пов'язаних з довгостроковим кредитуванням	13
1.3 Сутність поняття кредитоспроможності позичальників у розрізі довгострокового кредитування	17
2 ОЦІНКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	23
2.1 Аналіз сучасного стану вітчизняної банківської системи та визначення сформованих передумов розвитку довгострокового кредитування	23
2.2 Аналіз сучасного стану довгострокового кредитування в Україні та визначення тенденцій його розвитку	30
2.3 Сучасні проблеми здійснення довгострокового кредитування та перспектив розвитку даної галузі.....	45
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Для ринкової економіки банківське кредитування виступає однією з базових форм забезпечення підприємств позиковими ресурсами та сприяє розвитку розширеного відтворення та безперебійного процесу виробництва. Велику роль банківські позики відіграють і для населення, дозволяючи здійснювати інвестиції як у напрямку створення власного бізнесу, використовуючи залучені кошти, так і з метою придбання вартісних об'єктів, не витрачаючи час на заощадження власних доходів.

Безумовно, важливим кредитування є й для самих банків, оскільки саме кредитні продукти становлять більшість активів банківських установ. Така діяльність має високий прибутковий потенціал, проте є ризикованою, тому від ефективності управління банком власним кредитним портфелем залежить стабільність як конкретної установи, так і банківської системи.

Довгострокове банківське кредитування є можливістю для позичальника залучити більший обсяг кредитних ресурсів, оскільки дозволяє розділити погашення тіла кредиту на тривалому проміжку часу та знизити боргове навантаження. Проте одночасно з підвищенням строку обслуговування кредиту зростають банківські ризики пов'язані з даним фінансовим інструментом для обох учасників кредитних відносин, що впливає на вартість та попит на довгострокові банківські кредити. Ці особливості обумовлюють актуальність обраної теми, а саме організації довгострокового кредитування.

Наведена вище проблематика є об'єктом дослідження широкого кола науковців. Так, розвитку теоретичних аспектів організації довгострокового кредитування присвячено роботи таких вчених, як С. І. Брус [5], С. В. Ведернікова [7], В. Я. Вовк [9], О. М. Рац [37], О. О. Терещенко [44], Ю. О. Гаркуша [10], О. В. Дзюблюк [14, 15] та ін.

Зазначені праці відображають як теоретичні, так і практичні засади здійснення активних операцій банками, але не в повному обсязі розкрито тенденції та проблеми сучасного довгострокового кредитування в Україні.

Об'єктом роботи є сукупність економічних відносин, що виникають у процесі довгострокового кредитування.

Предметом роботи є теоретичні та практичні засади здійснення довгострокового кредитування в Україні, проблеми та перспективи його розвитку.

Метою роботи є оцінка сучасного стану довгострокового кредитування, визначення основних тенденцій, проблематики даного явища та перспектив розвитку.

Досягнення цієї мети зумовлюється виконанням завдань:

- розкрити сутність довгострокового кредитування;
- визначити ризики пов'язані зі здійсненням довгострокового кредитування та методи їх мінімізації;
- дослідити середовище функціонування довгострокового кредитування у сучасній вітчизняній банківській системі;
- проаналізувати сучасний стан довгострокового кредитування в Україні;
- дослідити особливості ціноутворення на довгострокові кредити;
- визначити сучасні проблеми здійснення довгострокового кредитування;
- визначити перспективи розвитку довгострокового кредитування.

Для аналізу економічних процесів використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема методи систематизації, наукової абстракції, логічного узагальнення та порівняння статистичного та структурного аналізу, метод ранжування.

Інформаційною базою виступають нормативно-правові акти, що регламентують здійснення активних операцій банками, наукові праці вітчизняних дослідників, а також офіційні статистичні дані.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1 Сутність довгострокового кредитування та його функції у економіці країни

Економічними передумовами виникнення кредиту є нерівномірний рух грошових коштів, що призводить до появи потреби в поповненні оборотних коштів, що є неможливим без залучення додаткових фінансових ресурсів, а також опція суб'єктів господарювання здійснювати капітальні інвестиції, за умови отримання доходу в майбутніх періодах. Таким чином при здійсненні кредитних операцій відбувається задоволення потреби зовнішнього фінансування за рахунок вільних коштів підприємств та населення за посередництва банківських установ, отже, кредит сприяє безперервності процесів виробництва і обігу [41].

Наразі відповідно до 347 статті Господарського кодексу України у сфері господарювання використовуються банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту. Перший з них є найбільш розповсюдженим та визначається законодавством як будь-яке зобов'язання банківської установи надати певну суму грошей, а також будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [12, 31].

При класифікації банківського кредитування у розрізі термінів погашення використовують різні підходи. Одним з основних є орієнтування на бухгалтерський облік таких операцій. Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України як кредити, так і депозити поділяються на короткострокові та довгострокові: останні надаються або отримуються на строк більше ніж один рік [32].

З метою диверсифікації власного кредитного портфеля банківські установи надають різні види довгострокових кредитів, що класифікуються за видом позичальника; валютою кредиту; видом ставки проценту; особливістю нарахування і сплати процентів тощо.

Виходячи з сутності банківського кредитування можна визначити наступні його функції: забезпечення потреби суб'єктів господарювання у оборотних коштах та здійснення інвестицій, зокрема для придбання та оновлення основних засобів. Розглядаючи явище довгострокового кредитування, виконання останньої функції є більш пріоритетним, оскільки у більшості випадків поповнення оборотних коштів для повернення кредиту відбувається за короткостроковий термін [20, 40].

Важливо розглянути методи та об'єкти кредитування для виявлення найбільш актуальних при використанні довгострокових кредитів. На рисунку 1.1 наведений розподіл банківського кредитування у розрізі вищезазначених напрямків.

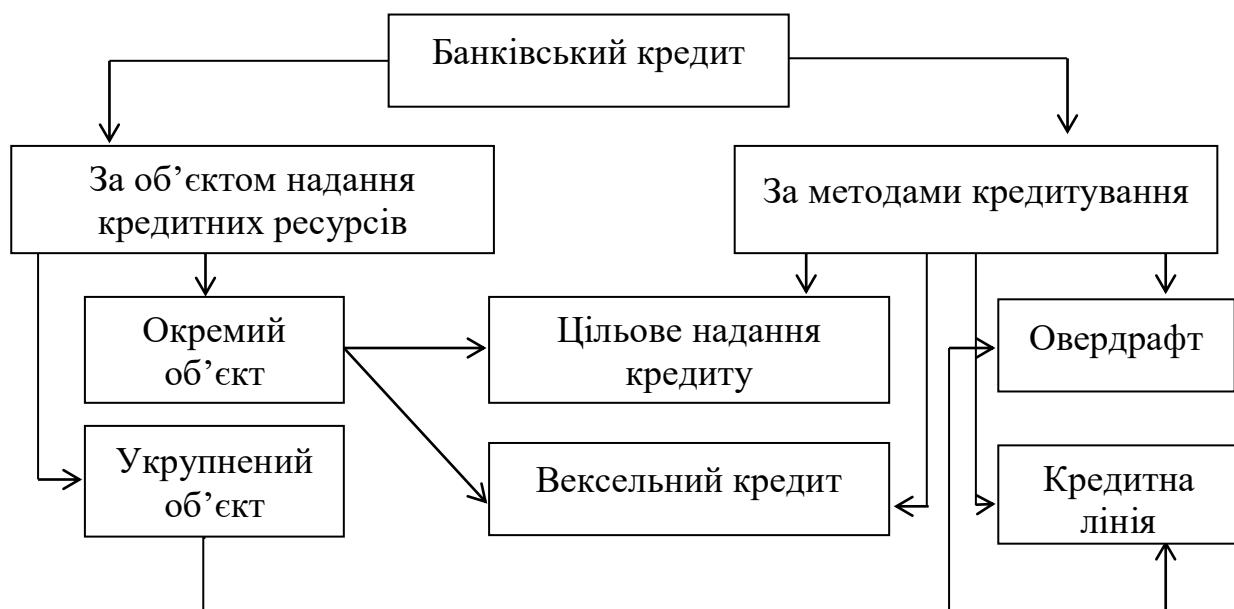

Рисунок 1.1 – Методи та об'єкти банківського кредитування [7]

Таким чином, відповідно до характеру потреб позичальника виділяють дві базові групи кредитування: кредити, що надаються на окремі потреби

(окремий об'єкт) та кредити, що надаються на загальні потреби (укрупнений об'єкт).

Кредитування укрупненого об'єкту здійснюють за допомогою овердрафту або використовуючи кредитну лінію. Такий кредит надається на окремі об'єкти, що передбачають об'єднання в сукупний (або загальний) об'єкт. Розглядаючи кредитування різноманітних об'єктів виділяють вексельний та цільові кредити. Кожен із зазначених видів позик характеризується специфічним механізмом надання та повернення кредиту, контролювання заборгованості, а також здійснення поточного та подальшого контролю, що відображаються в кредитній угоді.

У розрізі довгострокового кредитування найбільш прийнятним у сучасній банківській практиці є надання цільових кредитів на окремі об'єкти. Овердрафт та кредитна лінія передбачають довгострокове погашення отриманих коштів, проте зазвичай використовуються для поповнення оборотних коштів.

При здійсненні довгострокового кредитування важливою складовою є наявність у позичальника стабільного джерела надходження грошових коштів. Також для суб'єктів господарювання особливого значення набуває період існування та стабільність функціонування підприємства. Однак в більшості випадків новостворені суб'єкти господарювання, отримують банківський кредит досить важко. Разом з тим, у секторі малого та мікропідприємництва можуть виникати труднощі при залученні банківського фінансування у зв'язку із незначними обсягами діяльності [20, 40].

Необхідність суб'єктів господарювання у довгострокових кредитах визначається на основі певної інвестиційної програми або плану капітальних вкладень, що враховує всі етапи її реалізації. Для надання банком інвестиційного кредиту підприємство має надати бізнес-план відповідного інвестиційного проєкту, що, зазвичай, включає робочий та ескізний проєкт, робочу документацію, техніко-економічний розрахунок та техніко-економічне обґрунтування. Після обґрунтування потреби суб'єкта економічної діяльності у банківському кредиті визначається період залучення коштів.

Основною метою отримання довгострокового банківського фінансування домашніми господарствами є придбання вартісного майна, що потребує значних вкладень, які не можуть бути покриті за рахунок заощаджень. Проте для населення залишається відкритою опція щодо використання кредитних коштів для впровадження інвестиційного проекту. У такому разі аналогічно з підприємствами необхідним є бізнес план та супутні документи.

Також слід відзначити наявність альтернатив банківського кредитування для фінансування капітальних інвестицій та оновлення основних засобів підприємствами, що безумовно впливає на попит суб'єктів господарювання на довгострокове кредитування. У таблиці 1.1 наведено порівняння використання власного капіталу та довгострокового банківського кредиту для формування фінансових ресурсів підприємства.

Таблиця 1.1 – Порівняння джерел додаткового фінансування суб'єктів господарювання за рахунок власних коштів та довгострокового банківського кредиту [46]

Показник	Власний капітал	Довгостроковий банківський кредит
Відповідальності власників	Передбачає повний обсяг відповідальності	Відповідальність відсутня
Участь в розподілі прибутку	Надає право на участь у розподілі прибутку	Відсутня
Участь в управлінні підприємства	Здійснюється управління підприємством	Відсутня
Строк користування	Необмежений	Лімітується відповідно до укладеного кредитного договору
Забезпечення	Не потребує	Необхідне
Податковий тягар	Повернення власного капіталу здійснюється за рахунок чистого прибутку, після сплати всіх податків та зборів	Процентні витрати є складовою валових та знижують податкове навантаження на підприємство
Порядок розрахунку у випадку банкрутства підприємства	Здійснюється в останню чергу	Здійснюється першочергово

Як можна побачити з даних, відображених у таблиці 1.1, використання зовнішніх джерел фінансування, зокрема довгострокового банківського кредиту, має свої переваги та недоліки. По-перше, до недоліків та потенційних

ризиків залучення підприємством довгострокового банківського кредиту, як джерела фінансових ресурсів, можна віднести завищені процентні ставки та збільшення боргового тиску на підприємство.

Проте, використання банківського кредиту дозволяє залучити додатковий обсяг коштів без прямого втручання в управління підприємством. За умови отримання доходів у майбутньому від вдалого використання кредитних ресурсів витрати на обслуговування кредиту компенсуються, що зумовлює отримання прибутку. Це створює проблему балансування банком ціни на кредитні операції, щоб рівень процентної ставки покривав операційні витрати на надання кредиту, враховував ризики пов'язані з кредитуванням та був прийнятним для позичальника.

Довгострокове кредитування створює можливості для освоєння нових видів підприємництва, впровадження інвестицій та інновацій, забезпечення зростання обсягів продажу. Таким чином, отримання банківського кредиту є одним з факторів забезпечення сталого економічного розвитку та зростання потенціалу позичальника.

Важливо відзначити, що базовою перевагою та основною причиною надання переваги довгостроковому кредитуванню для позичальника є потенційна можливість отримання відносно більшої суми грошових коштів та повернення тіла кредиту меншими частинами.

Зокрема, для оновлення основного капіталу суб'єкти господарювання, як правило, здійснюють капітальні вкладення, через що виникає необхідність у залученні саме довгострокових фінансових вкладень. Натомість при залученні позики на поповнення оборотних коштів підприємством у більшості випадків доцільнішим є залучення короткострокового кредитування у зв'язку з меншим строком їх обігу. Проте також необхідним є врахування специфічних особливостей кругообігу оборотних активів, так як рух оборотних коштів протягом виробничого циклу відзначається нерівномірністю та строком, який залежить від специфіки діяльності кожного підприємства, зокрема сезонності

виробництва, визначеного рівня цін на фінансовому ринку, співвідношення часу виробництва та часу обігу продукції товарів, робіт, послуг

Отже, відповідно до сучасних положень бухгалтерського обліку банківських операцій довгостроковими кредитами вважаються позички зі строком погашення більше 1 року. Основною причиною для залучення даного виду фінансування є здійснення капітальних інвестицій, зокрема для оновлення основних засобів, а також для придбання вартісних об'єктів фізичними особами. Слід відзначити, що довгострокове кредитування має специфічні переваги та недоліки, що безпосередньо впливають на попит суб'єктів економіки на даний фінансовий інструмент.

1.2 Особливості ризиків пов'язаних з довгостроковим кредитуванням

Сутність ризиків банківської діяльності полягає в ймовірності того, що, як очікувані, так і неочікувані події можуть мати негативний вплив на надходження банку та/або капітал. Водночас банківські ризики є наслідком специфіки надання банківських послуг, що здійснюється в умовах ринкових відносин. Підвищені ризики можуть призвести до значних фінансових втрат і, як наслідок, до банкрутства банків, разом з тим вони напряму впливають на потенціал доходності банківської діяльності.

Особливості довгострокового кредитування виходячи з його сутності напряму підвищують імовірність настання таких подій, що матимуть негативний вплив, у першу чергу, на кредитоспроможність позичальника, а також на доходність активних операцій.

Базою для адекватної оцінки ймовірних наслідків впливу на банківську діяльність є чітке розуміння взаємозв'язків між окремими категоріями ризиків банків. Наразі науковцями виділяються різні ознаки, які використовуються при здійсненні класифікації банківських ризиків.

Проте базовими видами, присутніми в більшості наукових праць та управлінських звітах банків є наступні категорії: кредитний, ліквідності, ринковий, валютний, зміни відсоткової ставки, репутації, юридичний, операційно-технологічний, стратегічний. Також слід відзначити наявність зовнішніх ризиків, зокрема, політичних, економічних, правових, соціальних, форс-мажорних та інших.

Враховуючи особливості, що характерні при здійсненні довгострокового кредитування найбільш вагомими за своєю сутністю є, насамперед, кредитний, а також валютний та процентний ризики. Разом з цим важливо відзначити взаємозалежність вищезазначених категорій з іншими. Крім того за сучасних умов розвитку вітчизняної банківської системи помітною для довгострокових кредитів є присутність зовнішніх ризиків.

Під час прийняття рішень банківськими установами щодо можливості довгострокового кредитування, виступаючи кредитором, банк повинен визначити доцільність надання грошових коштів, можливість повернення позички, максимально можливий обсяг надання фінансових ресурсів, реальність бізнес-плану за умови інвестиційного кредитування та інше. Відсутність повноцінної оцінки кредитоспроможності позичальника, яка враховувала б кредитні ризики, є передумовою погіршення кредитного портфеля банку, що призводить до погіршення його фінансового стану [3].

Вивчення кредитного ризику є важливим як у межах окремого банку, так і для національної економіки в цілому, оскільки стан банківської системи, зокрема рівень її стабільності, є основною передумовою сталого розвитку держави. Тому дослідженням сутності та механізму оцінки кредитного ризику активно займаються науковці.

Аналізуючи підходи, які використовуються при трактуванні сутності кредитного ризику, можна побачити, що значення даного терміну є розгалуженим та визначається науковцями по-різному. Проте фундаментальною складовою виступає ймовірність невиконання зобов'язань позичальником, закріплених у кредитній угоді.

Під час здійснення банківськими установами оцінки кредитного ризику виділяють наступні його види: індивідуальний та портфельний. Відповідно перший пов'язаний з конкретним позичальником та відображає ймовірні збитки пов'язані з невиконанням умов окремої кредитної угоди, натомість другий – відображає середньозважену величину ризиків кредитного портфелю [9].

Різні аспекти діяльності банків з довгострокового кредитування фізичних, юридичних осіб, або інституцій державного сектору, а також співпраця з окремим позичальником, або кредитним портфелем групи осіб однаково тісно пов'язані з ризиком неповернення коштів [20].

Також варто зазначити, що на розміри кредитного ризику при здійсненні довгострокового кредитування мають вплив різні фактори та їх специфіка, через що ймовірність настання збільшується. Зокрема кредитний ризик посилюється валютним, інфляційним та процентним ризиками, що зумовлені макроекономічними змінами, які напряду або опосередковано впливають на платоспроможність боржника [5].

Класифікація кредитного ризику є розгалуженою та визначається науковцями по-різному. До основних елементів класифікації кредитного ризику відносяться:

- ризик несплати за кредитом – кредитна угода буде виконаною не в повному обсязі або не у визначений строк;
- ризик ліквідності: зменшення обсягу ліквідних коштів у банку внаслідок порушення умов договору позичальником;
- ризик забезпечення кредиту, що виникає у сукупності з ризиком несплати за кредитом. Дохід отриманий від реалізації забезпечення може бути недостатнім, та не задовольняти боргові вимоги до позичальника у повному обсязі [35].

Для зменшення впливу кредитного ризику, що є надважливим при наданні довгострокових кредитів, банківський менеджмент передбачає впровадження наступних методів: диверсифікація, лімітування, страхування, резервування та інші.

Виходячи з вищезазначених тверджень кредитні ризики тісно пов'язані з макроекономічними процесами. Тому за умов нестабільної економічної ситуації в країні, зумовленої рядом причин, такі ризики кратно посилюються відповідно до того, як збільшується термін обслуговування кредиту. Одночасно із зростанням кредитних ризиків підвищується ціна довгострокового банківського кредитування. Варто відзначити, що попит на кредити з тривалим строком погашення значно залежить від процентної ставки, оскільки у довгостроковому періоді плата за користування кредитними коштами може перевищувати тіло кредиту.

Валютний ризик, за своєю сутністю є складовою ринкового ризику та відображає наявний та потенційний ризик для надходжень та капіталу, що виникає внаслідок негативних коливань курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик поділяється на:

- ризик трансакції;
- ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик);
- економічний валютний ризик [25].

Ризик трансакції являє собою негативний вплив внаслідок несприятливого коливання курсів іноземних валют на реальну вартість відкритих валютних позицій. Проте так як він, як правило, впливає з операцій на ринку і прийняття позицій в іноземних валютах, даний ризик розглядається, у тому числі, як один з елементів ринкового ризику.

Ризик перерахунку з однієї валюти в іншу або трансляційний ризик полягає в тому, що еквівалент валютної позиції у звітності змінюється наслідок змін обмінних курсів, що використовуються для перерахунку залишків на рахунках в іноземній валюті. Економічний валютний ризик є ймовірністю для конкурентоспроможності банку або тих структур, що входять в консолідовану групу, виникнення негативної динаміки на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів [25].

Ризик зміни процентної ставки – це ризик, наявний або потенційний, для надходжень або капіталу, що виникає в результаті несприятливих змін

процентних ставок. Даний ризик напряду впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість активів, зобов'язань та позабалансових інструментів банківської установи [25].

Отже, здійснення активних операцій банками супроводжуються відповідними ризиками. Особливістю довгострокового кредитування є посилений вплив зовнішніх факторів, зокрема макроекономічних, що зумовлений тривалим строком обслуговування кредиту. Також слід відзначити зростання ймовірності настання інших ризиків, наприклад: валютного, інфляційного та процентного, на більшому відрізку часу порівняно з короткостроковими активами. Особливо важливим при здійсненні довгострокових активних операцій банком є оцінка кредитоспроможності позичальника, оскільки вона дозволяє знизити супутні ризики пов'язані з кредитуванням.

1.3 Сутність поняття кредитоспроможності позичальників у розрізі довгострокового кредитування

Базовими методами зниження кредитних ризиків та відповідного зменшення процентних ставок є використання забезпечення та попереднє визначення кредитоспроможності позичальника, що активно використовуються при довгостроковому кредитуванні банками.

Наразі існують різні методи оцінки кредитоспроможності позичальника, крім того, кожна банківська установа розробляє власну методику аналізу кредитоспроможності клієнта, ґрунтуючись на стратегічних засадах маркетингової та кредитної політики банку, його конкурентоспроможності, а також макроекономічній ситуації в країні.

Оцінка кредитоспроможності позичальника банківськими установами в країнах з розвиненою економікою здійснюється переважно з використанням

методик якісного аналізу, з впровадженням агрегованих кількісних і якісних характеристик. Загалом, комплексний аналіз базується на використанні бальної системи оцінки кожного з показників кредитоспроможності позичальника, що дозволяє оперативно обробити значну кількість кредитних заявок окремих клієнтів і відповідно зменшити операційні витрати банку.

У країнах з розвинутою ринковою економікою наразі використовуються переважно методики якісної оцінки кредитоспроможності наведені у таблиці 1.2: система 6С, CAMPARI, PARTS, PARSER, MEMO RISK, 4FC. Усі вони мають місце у банківській сфері, проте мають певні недоліки, зокрема орієнтація на якісні показники, використання суб'єктивних експертних висновків, не передбачають специфічних ознак позичальника [11].

Таблиця 1.2 – Методики оцінки кредитоспроможності позичальника [11]

Назва	Характеристика
CAMPARI	character – репутація позичальника; ability - здатність повернути кредит; marge – дохідність операції; purpose – цільове призначення кредиту; amount – сума кредиту; repayment – умови погашення; insurance – забезпечення
Система (правила) “6С”	character – характер позичальника; capacity – фінансові можливості; cash – грошові ресурси; collateral – кредитне забезпечення; conditions – загально-економічні умови; control – контроль
PARTS	purpose – цільове направлення позичкових коштів; amount – обсяг кредиту; repayment – повернення позики та відсотків; term – термін, на який надається позика; security – забезпечення повернення кредиту
PARSER	person – репутація клієнта; amount – обґрунтування суми кредиту; repayment – визначення можливості погашення кредиту; security – аналіз забезпечення, його ліквідність; expediency – доцільність надання позики; remuneration – винагорода банку за кредитний ризик
MEMO RISK	management – якість менеджменту; experience - досвід, market – ринкові умови діяльності позичальника; operations – оцінка діяльності позичальника; repayment – визначення можливості погашення позики; interest – процентна ставка; security – забезпечення; kontrol – контроль
“4FC” (чотири основи кредитоспроможності)	management quality – якість системи управління; industry dynamics – специфіка галузі; security realization – забезпечення та ліквідність застави; financial condition – фінансовий стан позичальника

Також наведені вище методики не є ефективним для вітчизняного банківського ринку, оскільки не враховують, зокрема, особливості податкового

законодавства та бухгалтерського обліку, вплив інфляції на результати господарської діяльності підприємства, галузеву приналежність.

Оцінка кредитоспроможності підприємства має суттєве значення, як для кредитора, оскільки захищає його від надання кредиту нестабільним, з фінансової точки зору, підприємствам, так і для позичальника, оскільки надає можливість наочно відобразити його здатність у визначені кредитною угодою терміни розрахуватися за своїми позиками.

Використання методик оцінки якісних показників позичальника є необхідним при здійсненні довгострокового кредитування, оскільки саме результати такого аналізу дозволяють визначити можливості клієнту банку протидіяти негативним зовнішнім факторам, зокрема вищезазначених макроекономічних процесів. Проте аналіз кредитоспроможності позичальника, що отримує довгостроковий кредит, є неможливим без оцінки кількісних показників. Оскільки саме вони відображають фінансовий стан отримувача кредиту, що дозволяє визначити його стабільність.

У вітчизняній банківській практиці для оцінки кількісних характеристик кредитоспроможності позичальника при наданні довгострокового кредиту використовуються наступні методики: методика Національного банку України, Аналіз фінансового стану підприємства за методикою Бівера, оцінка фінансових коефіцієнтів, а також комплексного аналізу фінансового стану позичальника. Усі вони базуються на визначенні коефіцієнтів для подальшого розрахунку інтегрального показника, що визначає клас кредитоспроможності.

Таким чином, вирізняють різноманітні методи оцінки кредитоспроможності позичальника, що можуть включати як кількісні, так і якісні параметри. Якісні параметри визначають можливість погашення кредиту, обґрунтування суми кредиту, кредитну історію, доцільність надання позики тощо. При цьому, кількісні параметри передбачають оцінку фінансового стану позичальника.

На вітчизняному банківському ринку найбільше використовуються методи оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання зазначені у

таблиці 1.3. Аналізуючи дані методи, можна побачити, що дані системи визначення можливості підприємства виконати зобов'язання, закріплені у кредитній угоді, базуються як на кількісних параметрах, спрямованих на оцінку фінансового стану, так і на якісних, що визначають якість менеджменту, специфіку виробництва, ділову репутацію, досвід роботи в галузі тощо.

Таблиця 1.3 – Методи визначення кредитоспроможності підприємства поширені у вітчизняній банківській системі [30]

Методи	Характеристика
Методика НБУ	Проводиться розрахунок інтегрального показника, який залежить від розміру позичальника (велике, мале або середнє підприємство) та виду економічної діяльності. Результатом розрахунку цього показника є визначення відповідного класу позичальник.
Оцінка фінансових коефіцієнтів	Проводиться розрахунок відповідних фінансових коефіцієнтів та визначається їх вагомість. На основі проведених розрахунків встановлюється кількість балів та підприємство відносять до одного з п'яти класів кредитоспроможності.
Аналіз фінансового стану підприємства та результату його діяльності	Проводиться комплексний фінансовий аналіз діяльності підприємства за визначений період часу.
Аналіз фінансового стану підприємства за методикою Бівера	Проводиться розрахунок встановлених коефіцієнтів, що дають можливість віднести підприємство до певної категорії – стійке та підприємство, що знаходиться на етапі банкрутства (за рік або за п'ять років до цього).

Проаналізувавши вищезазначені методики оцінки кредитоспроможності позичальників юридичних осіб, можна сформувані узагальнений механізм проведення такої оцінки, що відображено на рисунку 1.2.

Базисними елементами такої оцінки є аналіз фінансових та якісних характеристик підприємства, зокрема, показників рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості та автономності, а також ділової репутації, ефективності менеджменту т керівництва, маркетингу, кредитної історії у минулому. Аналіз фінансового стану проводиться на основі фінансової звітності суб'єкта господарювання, зокрема Звіту про фінансовий стан, Звіту про фінансові результати, Звіту про рух грошових коштів.

Рисунок 1.2 – Механізм оцінки кредитоспроможності позичальника [13, 19]

Під час здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства вітчизняні банки, першочергово, керуються методичними рекомендаціями Національного банку України, зокрема Постановою Правління НБУ "Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями". Також, банківська установа може додатково впроваджувати критерії оцінки кредитоспроможності потенційного клієнта для більш вичерпного аналізу фінансового стану підприємства, на базі

якого розраховується рівень кредитних ризиків, а також здійснюється відповідний контроль за ними.

За методологією Національного банку, банки розраховують інтегральний показник із застосування відповідної логістичної моделі [34]:

$$z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i \cdot x_i \quad (1.1)$$

де z – інтегральний показник;

β_0 – вільний член, значення якого визначається НБУ;

β_i – коефіцієнти, що визначаються з урахуванням вагомості показників;

x_i – показники, що визначаються на базі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за відповідними даними фінансової звітності суб'єкта господарювання, з урахуванням установлених Національним банком діапазонів для кожного такого показника.

Отже, оцінка кредитоспроможності позичальника, зокрема суб'єкта господарювання, є важливим та актуальним питанням та дозволяє банкам визначити кредитні ризики при фінансуванні позичальників. Кредитоспроможність підприємства залежить від значної кількості факторів, при цьому фундаментального значення набуває оцінка фінансового стану позичальника. У вітчизняній практиці банки при визначенні фінансових можливостей юридичних осіб застосовують різні методики, спираючись на рекомендації Національного банку. Результатом оцінки кредитоспроможності підприємства є встановлення відповідного класу для позичальника, що є необхідною базою для прийняття рішення про надання кредитних ресурсів.

2 ОЦІНКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз сучасного стану вітчизняної банківської системи та визначення сформованих передумов розвитку довгострокового кредитування

Перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів між суб'єктами економіки є основною передумовою існування банківської системи, тим самим, її існування здійснює суттєвий вплив на економіку країни. Вітчизняна фінансова система є банкоцентричною, оскільки саме банківські установи акумулюють більшу частину заощаджень як фізичних, так і юридичних осіб. При здійсненні оцінки довгострокового кредитування необхідним є визначення тенденцій характерних вітчизняній банківській системі, основні показники функціонування якої відображені у таблиці 2.1.

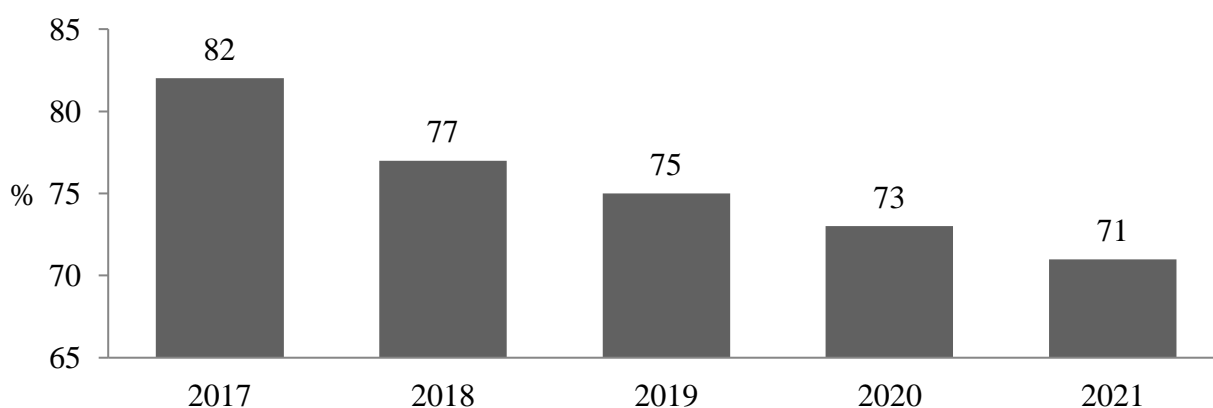
Таблиця 2.1 – Основні показники банківської системи України у 2017-2021 роках, млн грн [28]

Обсяги операцій	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Активи банків	1333831	1359703	1493298	1822841	2053819
Капітал банків	161108	154960	199921	209460	255549
Зобов'язання банків	1172723	1204743	1293377	1613381	1798270
Загальні доходи, у т. ч.:	178054	204554	243102	250171	273863
процентні доходи	124009	140803	152954	147743	168746
Чистий прибуток (збиток)	-26491	22339	58356	39727	77396

Згідно статистичних даних, наведених у таблиці 2.1, можна побачити, що впродовж аналізованого періоду для усіх базових показників діяльності банків характерна чітка тенденцію до зростання, що свідчить про активний розвиток вітчизняного банківського сектору. Важливо відзначити високий вплив процентних доходів на формування доходної бази банків протягом 2017-2021

років, попри наявне зниження їх питомої ваги. Також розвиток банківської системи у даний період призвів до формування прибутку від надання банківських послуг і, в подальшому, збільшення його обсягу.

На кінець 2021 року кількість банків становила 71 банки, що на 11 одиниць менше ніж у 2017 році, що відображено на рисунку 2.1. Скорочення банків є продовженням політики очищення банківського сектору від фінансово непрозорих та нестійких установ, що, у свою чергу, є наслідком кризи 2014-2015 років.

Примітка. Станом на кінець року.

Рисунок 2.1 – Кількість діючих банківських установ в Україні у 2017-2021 роках [28]

Таким чином, наявна тенденція до зростання обсягу активів банків водночас зі зниженням їх кількості свідчить про підвищення рівня концентрації банківської системи та свідчить про те, що скорочення кількості установ не вплинуло на ступінь забезпечення населення та суб'єктів господарювання банківськими послугами та не створило передумови для виникнення негативного впливу як на ринок, так і на економіку в цілому.

Також для розуміння сучасного стану ефективності діяльності банківського сектору України доцільним є розгляд показників, що свідчать про його рентабельність. Статистичні дані, відображені на рисунку 2.2 свідчать про нерівномірну динаміку показників банківської діяльності протягом

аналізованого періоду, що за результатом призвело до їх зростання. Починаючи з 2018 року вітчизняна банківська система почала функціонувати з прибутком. Найвищі показники рентабельності спостерігаються у 2019 та 2021 роках, зокрема пікові значення характерні для рентабельності активів (4,26 %) та рентабельності капіталу (35,09 %) у відповідних періодах.

Примітка. Станом на кінець року.

Рисунок 2.2 – Показники рентабельності банківської системи України у 2017-2021 роках [28]

Вагомим показником, що характеризує розвиток банківської системи є загальний обсяг кредитних та депозитних операцій. Тому доцільним є дослідження тенденцій характерних для вищенаведених показників. Так, відповідно до статистичних даних, зазначених у таблиці 2.2, здійснення кредитування банками має нерівномірну динаміку протягом аналізованого періоду, що разом з наявною тенденцією до збільшення розміру активів банків свідчить про активне залучення інших напрямків активних операцій.

Слід відзначити високу питому вагу корпоративного сектору у розрізі банківського кредитування, попри зниження абсолютних показників даної категорії та частки у структурі наданих кредитів протягом аналізованого

періоду: з 892900 млн грн або 81,8 % від загального обсягу наприкінці 2017 року до 833658 млн грн або 72,5 % відповідно.

Таблиця 2.2 – Обсяг кредитних операцій банківської системи України у 2017-2021 роках, млн грн [42]

Обсяги операцій	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кредити корпоративному сектору	892900	959601	847259	795405	833658
Кредити фізичним особам	174448	202202	214252	208383	256291
Міжбанківські кредити, депозити	22046	28888	31368	34057	30581
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування	1519	2867	4717	11734	27037
Усього	1090914	1193558	1097595	1049579	1149567

Примітка. Обсяг кредитних операцій відображає залишки на рахунку на кінець періоду

Проте незважаючи на динаміку характерну для кредитного портфелю банків, обсяг позик за кожною групою інших позичальників, підвищився за результатами діяльності банківської системи у 2017-2021 роках. Дані зміни зумовили відповідне збільшення як загальної питомої ваги даних категорій більше ніж чверті від сукупного обсягу, так і кожної окремо.

Також важливим є стан депозитної бази банківських установ, оскільки від їх можливостей акумулювати кошти, ураховуючи ризики, що виникають в процесі здійснення пасивних операцій, залежить потенційний обсяг кредитування. Тому доцільним є дослідження зобов'язань банків, зокрема депозитів для оцінки їх впливу на довгострокові кредитні операції.

Відповідно до статистичних даних, наведених у таблиці 2.3, депозитні ресурси банків мають чітку тенденцію до зростання їх обсягу, За період 2017-2021 років обсяг залучених банківськими установами коштів збільшився з 343758 млн грн до 644806 млн грн або на 87,6 %. У структурі депозитів переважають кошти домогосподарств, хоча їх частка знизилася з 55,1 % у 2017 році до 52,8 % у 2021 році. Тобто спостерігається тенденція до вирівнювання питомої ваги юридичних та фізичних осіб у депозитному портфелі банків. Така

тенденція свідчить як про зростання інтересу та довіри суб'єктів економіки, зокрема суб'єктів господарювання, до банківського сектору.

Таблиця 2.3 – Динаміка та структура депозитів наданих банками резидентам у 2017-2021 роках, млн грн [42]

Сектор економіки	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Нефінансові корпорації	343758	342503	433731	549488	644806
Домашні господарства	495313	530250	576126	730137	794152
Інші фінансові корпорації	28539	28234	31352	38202	45824
Інші, в тому числі сектор загального державного управління	31234	31980	30457	30303	19127
Разом	898844	932967	1071666	1348130	1503909

Примітка. Обсяг депозитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду

Важливим показником як національної економіки, так і вітчизняної банківської системи є рівень доларизації, що напряду впливає на ризикованість та відповідно прибутковість діяльності банків. За статистичними даними, наведеними на рисунку 2.3, частка валютних кредитів та депозитів має високі значення протягом аналізованого періоду.

Рисунок 2.3 – Частка валютних валових кредитів та депозитів в Україні у 2017-2021 роках, % [42]

Проте наявна позитивна тенденція до збільшення питомої ваги гривневих фінансових інструментів. Так, наприкінці 2021 року валютні кредитні операції займають 28,9 % у порівнянні з 43,9 % на початок аналізованого періоду, депозити – 32,4 % та 45,4 % відповідно.

Неповним аналіз сучасної кредитної діяльності у вітчизняній банківській системі буде без розгляду обсягу існуючої проблемної заборгованості, динаміка обсягу якої відображена на рисунку 2.4. Частка непрацюючих кредитів поступово знижується починаючи з 2018 року. У 2021 році внаслідок списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів та одночасної активізації кредитування відбулося найсуттєвіше зниження частки таких позик – на 11 процентних пункти з 41 % на 1 січня 2021 року до 30 % на 1 січня 2022 року [38].

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягу проблемної заборгованості банків та співвідношення непрацюючих кредитів до сукупних валових кредитів у 2017-2021 роках [40]

Наявність суттєвої частки непрацюючих кредитів у банківській системі свідчить про характерний високий рівень ризику та відповідні витрати на резервування при здійсненні активних операцій. Це створює негативні передумови у розрізі довгострокового кредитування, які за своєю сутністю

передбачають необхідність високої кредитоспроможності позичальника та стабільності національної економіки.

Дослідження цінових тенденцій наявних у банківському секторі, наведене у таблиці 2.4, відображає, що значення процентних ставок мають нерівномірну динаміку за фінансовими інструментами в національній валюті. Так, відсоткова ставка за кредитами та депозитами підвищувалась на початку аналізованого періоду та досягла пікових значень у 2018 році – 19,8 % та 12,9 % відповідно. Проте надалі вищезазначені фінансові інструменти характеризуються здешевленням, що призвело до наявних мінімальних значень саме у 2021 році.

Таблиця 2.4 – Динаміка облікової ставки НБУ, процентних ставок банків за кредитами та депозитами (в національній та іноземній валюті) та офіційного курсу гривні у 2017-2021 роках [6, 28, 42]

Обсяги операцій	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Облікова ставка НБУ, %	14,5	18,0	13,5	6,0	9,0
Процентні ставки рефінансування банків НБУ за всіма інструментами, %	15,92	19,22	18,35	7,89	7,67
Процентні ставки за наданими кредитами в національній валюті, %	16,4	19,1	19,8	14,1	13,3
Процентні ставки за наданими кредитами в іноземній валюті, %	7,5	5,9	5,1	5,0	4,1
Процентні ставки за залученими депозитами в національній валюті, %	9,1	12,1	12,9	6,1	4,7
Процентні ставки за залученими депозитами в іноземній валюті, %	3,2	2,4	2,4	1,6	0,8
Офіційний курс гривні щодо долара США, грн за 1 одиницю	26,6	27,2	25,85	26,96	27,29
Офіційний курс гривні щодо євро, грн за 1 одиницю	30,0	32,14	28,95	30,79	32,31

Така тенденція тісно пов'язана з політикою Національного банку України: облікова ставка, що є визначальним фактором при формуванні ціни на операції центрального банку має найвищі показники саме у період 2017-2019 років, після чого знизилась як відносно 2019 року, так і початку аналізованого періоду. Це напряду вплинуло на процентні ставки рефінансування банків Національним банком України, що мають відповідну динаміку.

Зниження облікової ставки Національним банком України свідчить про його бажання стимулювати економіку та наповнити грошима економіку, що формує передумови позитивного характеру для довгострокового кредитування.

Натомість цінові показники за фінансовими інструментами у валюті мають чітку тенденцію до зниження: у період 2017-2021 років процентні ставки за відповідними кредитами зменшились на 3,4 відсоткових пункти (з 7,5 % до 4,1 %), депозитами – 2,4 відсоткових пункти (з 3,2 % до 0,8 %). Одночасне здешевлення валютних позик та зменшення їх обсягу разом зі зниженням процентних ставок за депозитами свідчить про непривабливість операцій в іноземній валюті як для банківських установ, так і для позичальників.

Показники валютного ринку, зокрема курсу гривні щодо іноземних валют, відображають незначну волатильність протягом аналізованого періоду. Це свідчить про несуттєвий вплив на значення статистичних даних від переоцінки фінансових інструментів.

Отже, у банківському секторі наявна тенденція сталого розвитку, що підтверджується показниками загального характеру, зокрема: збільшення обсягу активів банків, кредитних та депозитних операцій, підвищення рентабельності банківської діяльності, що створює сприятливі передумови для розвитку довгострокового кредитування. Крім того, це посилюється наявною тенденцією до зниження рівня ринкових процентних ставок, що зумовлює підвищення привабливості залучення ресурсів на умовах тривалого терміну погашення.

2.2 Аналіз сучасного стану довгострокового кредитування в Україні та визначення тенденцій його розвитку

Фундаментальною складовою аналізу поточного стану довгострокового кредитування є оцінка обсягу операцій, що здійснюються на кредитному ринку.

Це надає змогу визначити рівень розвитку явища, динаміку та тенденції його показників. Для вітчизняного кредитування характерна нерівномірна динаміка його обсягу, що можна побачити за наведеними у таблиці 2.5 статистичними даними. Проте, результатом діяльності банків упродовж досліджуваного періоду є збільшення залишків коштів на рахунках. Так, максимальний показник характерний для 2018 року, що перевищує значення 2017 та 2019 років на 5,6 % та 13,2 % відповідно.

Таблиця 2.5 – Обсяг банківських кредитів, наданих резидентам у розрізі строків погашення у 2017-2021 роках, млн грн [42]

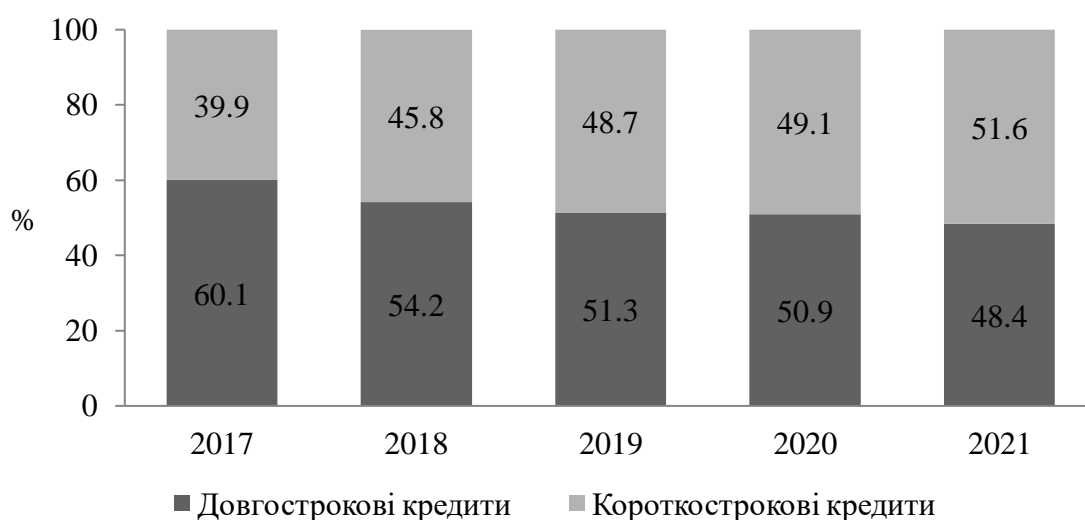
Строк погашення	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
До одного року	405718	491942	473471	465744	539087
Від 1 року до 5 років	342147	336898	307629	309305	356637
Більше 5 років	268792	244290	190771	173337	148324
Усього	1016657	1073131	971871	948386	1044049

Примітка. Обсяг кредитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду.

Аналізуючи показники довгострокового кредитування, прослідковується стійка тенденція до зменшення обсягів наданих резидентам кредитів зі строком погашення більше року: з 610,94 млрд грн до 504,96 млрд грн, тобто різниця між значеннями на початку періоду та наприкінці складає 17,4 %. Така тенденція зумовила відповідні зміни у структурі кредитного ринку у розрізі строків погашення кредитів, що відображено на рисунку 2.5.

Також слід відзначити високі темпи зниження обсягу кредитів зі строком погашення більше 5 років, що прослідковується протягом усього аналізованого періоду. За результатами розвитку вітчизняного банківського ринку обсяг вищезазначених позик знизився з 268,69 млрд грн до 148,32 млрд грн або на 44,8 %. Дана динаміка у свою чергу суттєво вплинула на питому вагу показника, а саме частка кредитів зі строком погашення більше 5 років у довгострокових знизилася з 44,0 % у 2017 році до 29,4 % у 2021 році.

Відповідно до статистичних даних, наведених на рисунку 2.5, можна зробити висновок, що складова позик зі строком погашення більше року постійно зменшується у структурі кредитного портфелю банків протягом усього аналізованого періоду, що призвело до вирівнювання питомої ваги короткострокових та довгострокових кредитів. Крім того, наприкінці аналізованого періоду наявне незначне переважання частки позик зі строком погашення до 1 року.

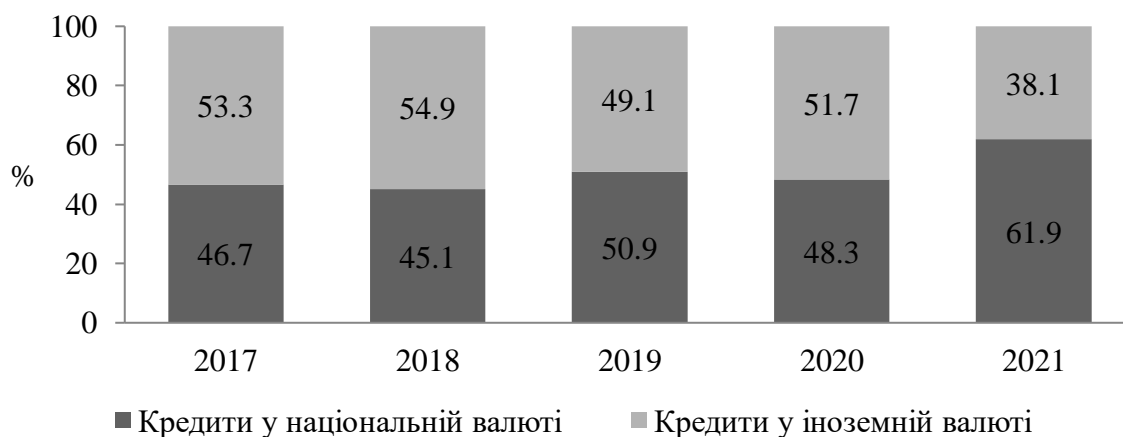
Примітка. Розраховано на основі показників таблиці 2.1.

Рисунок 2.5 – Структура кредитного портфелю банків у розрізі строків погашення у 2017-2021 роках, %

Зі збільшенням терміну погашення кредиту посилюються пов'язані з кредитуванням ризики, зокрема валютні. Тому доцільним є дослідження рівня диверсифікації довгострокового кредитного портфелю банків, зокрема обсягу наданих позик у іноземній валюті. За статистичними даними, наведеними на рисунку 2.6 можна побачити, що протягом аналізованого періоду гривневі кредити зі строком погашення більше року займали меншу частку у загальному обсязі.

Проте, попри нерівномірну динаміку структури наданих банками позик, у 2021 році наявне значне переважання питомої ваги довгострокових кредитів у національній валюті над відповідними активами у іноземній валюті.

Примітка. Обсяг кредитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду.
 Рисунок 2.6 – Структура банківського довгострокового кредитування у розрізі валют у 2017-2021 роках, % [42]

Аналізуючи явище довгострокового кредитування на вітчизняному банківському ринку доцільним є розгляд його структури, зосереджуючи додаткову увагу на показниках окремих суб'єктів кредитних відносин. Зважаючи на класифікацію, затверджену Державною службою статистики, з метою дослідження даного напрямку можна виділити наступні категорії позичальників: інші фінансові корпорації, нефінансові корпорації, домашні господарства та інші, в тому числі сектор державного управління [19].

Нефінансові корпорації та домашні господарства отримують абсолютну більшість довгострокових кредитів, що спостерігається за даними, наведеними у таблиці 2.6. Динаміка наданих позик зі строком погашення більше року є нерівномірною для окремих позичальників. Так, обсяг довгострокового кредитування нефінансових корпорацій має чітку тенденцію до зниження. Крім того рівень змін, у міру високих абсолютних значень та питомої ваги даної категорії позичальників, формує визначальний напрямок розвитку, характерний для показників банківського ринку у цілому.

Обсяг довгострокового кредитування домашніх господарств збільшився за результатами аналізованого періоду з 128,29 млрд грн до 137,08 млрд грн, що відбулося за рахунок зростання у 2021 році, попри зворотну динаміку, характерну протягом перших чотирьох років. Відповідні зміни наприкінці

періоду є одним з ключових факторів підвищення обсягу довгострокових позик на кредитному ринку.

Таблиця 2.6 – Довгострокові банківські кредити, надані резидентам у розрізі секторів економіки у 2017-2021 роках, млн грн [42]

Сектор економіки	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Нефінансові корпорації, у т. ч.:	474943	446046	369321	352301	336801
більше 5 років	185993	167920	133899	118842	94386
Домашні господарства, у т. ч.:	128287	127814	119940	115677	137079
більше 5 років	79734	74592	55254	51098	50131
Інші фінансові корпорації	6131	4282	4023	2643	3549
Інші, в тому числі сектор загального державного управління	1578	3046	5116	12021	27533
Разом	610939	581188	498400	482642	504962

Примітка. Обсяг кредитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду.

Починаючи з 2017 року спостерігається зменшення обсягу і відповідне зниження частки наданих позик з терміном погашення більше року нефінансовим корпораціям та іншим фінансовим корпораціям, натомість питома вага домашніх господарств та інших суб'єктів, у тому числі сектору загального державного управління, збільшується. Вищезазначена динаміка на пряму зумовлює відповідні зміни у структурі довгострокового кредитування, що відображено на рисунку 2.7.

Однією з основних складових оцінки стану довгострокового кредитування в Україні є дослідження цільового спрямування наданих грошових коштів, що дозволить визначити пріоритетні напрямки використання запозичених позичальниками ресурсів, обслуговування яких потребує значної кількості часу. Для проведення аналізу кредитів у розрізі використання кредитних коштів, є доцільним розподіл позичальників різних інституційних секторів, оскільки їх економічний потенціал є відмінним. За методологією формування грошово-кредитної статистики Національним банком України за

цільовим спрямуванням позики поділяються на кредити на придбання, будівництво та реконструкцію комерційної нерухомості, споживчі та інші [26].

Примітка. Розраховано на основі показників таблиці 2.6.

Рисунок 2.7 – Структура довгострокового кредитування у кредитному портфелі банків у розрізі секторів економіки у 2017-2021 роках, %

Розглянемо сучасний стан довгострокового кредитування домашніх господарств у розрізі цілей спрямування залучених ресурсів. За даними, наведеними у таблиці 2.7, для кредитів, наданих домашнім господарствам можна виділити наступні тенденції:

- довгострокова форма кредитування є більш поширеною у загальній структурі наданих кредитів для домашніх господарств;
- одночасне збільшення обсягу короткострокових кредитів та зменшення довгострокових призвело до зниження питомої ваги останніх з 73,7 % до 53,9 %, що відповідає загальним змінам на кредитному ринку;
- зменшення обсягу довгострокових кредитів відбувається за рахунок кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, натомість залишки коштів у банківській системі за позиками на інші цілі, в тому числі споживчі, збільшуються протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.7 – Обсяг довгострокових банківських кредитів, наданих домашнім господарствам у 2017-2021 роках, млн грн [42]

Вид кредиту	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Довгострокові кредити, у т.ч.:	128287	127814	119940	115677	137079
споживчі кредити	79451	81890	84546	82328	99615
на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	47015	43344	31990	28522	28335
інші кредити	1821	2580	3404	4827	9129
Короткострокові кредити, у т.ч.:	45894	73288	92576	90795	117306
споживчі кредити	42614	69734	89156	88391	114519
на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	1253	1114	621	402	225
інші кредити	2027	2440	2799	2002	2562
Усього	174182	201102	215515	206471	254385

Примітка. Обсяг кредитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду.

Структура наданих домашнім господарствам довгострокових кредитів у розрізі цільового призначення має стійку динаміку, що відображено на рисунку 2.8.

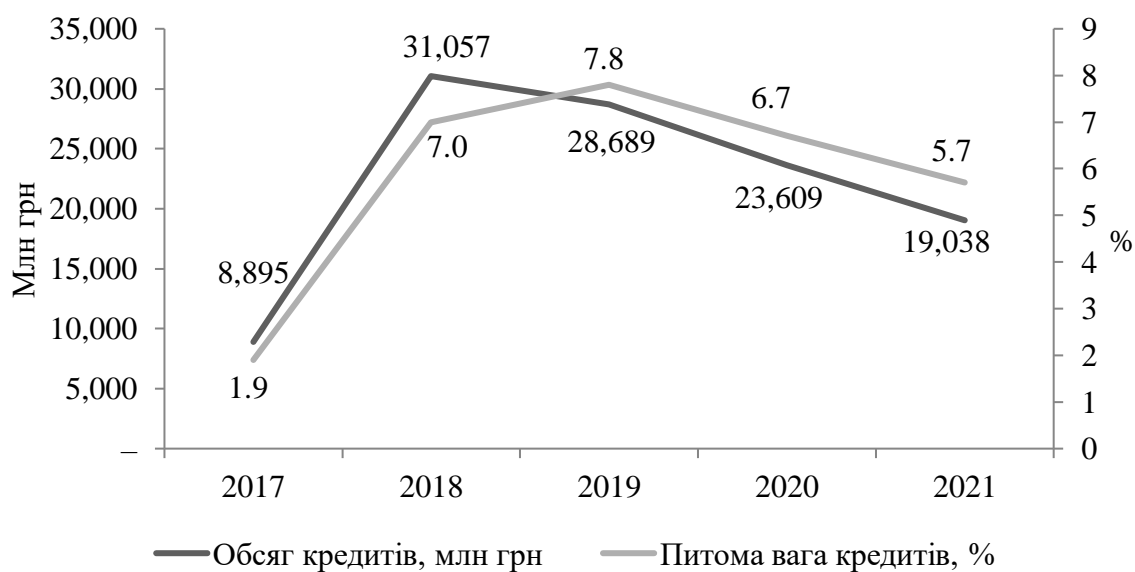

Примітка. Розраховано на основі показників таблиці 2.7.

Рисунок 2.8 – Структура довгострокового банківського кредитування домашніх господарств за цільовим спрямуванням у 2017-2021 роках, %

Зменшення обсягу кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості на 40 %, зумовили зниження їх питомої ваги з 36,6 % до 20,7 % протягом аналізованого періоду. Також раніше наведені зміни на пряму вплинули на збільшення частки споживчих кредитів, оскільки темп приросту їх абсолютних показників не відповідає структурним змінам. Натомість зміни у питомій вазі інших від вищезазначених видів кредитів є закономірними після зростання їх обсягу.

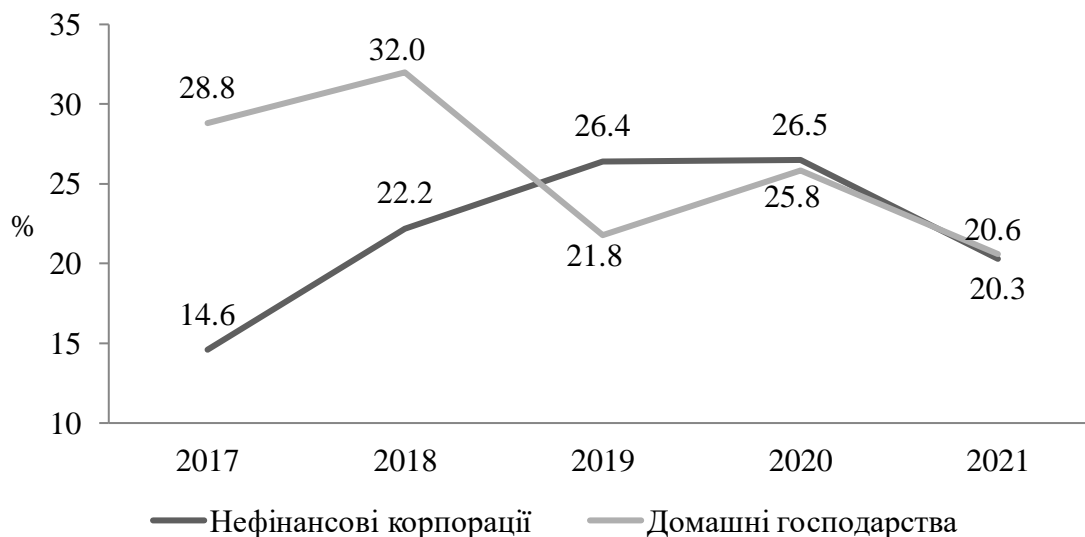
Серед нефінансових корпорацій довгострокове банківське кредитування з метою придбання, будівництва та реконструкції нерухомості є менш поширеним у порівнянні з домашніми господарствами, що прослідковується за показниками, наведеними на рисунку 2.9. Питома вага позик з даним цільовим спрямуванням запозичених коштів зростає протягом досліджуваного періоду, проте не перевищує 10 % у структурі довгострокових кредитів.

Примітка. Показники розраховані за залишками на рахунках на кінець періоду.
 Рисунок 2.9 – Частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості у довгостроковому банківському кредитуванні нефінансових корпорацій у 2017-2021 роках [42]

Також одним з основних напрямків дослідження довгострокового кредитування є аналіз форм забезпечення таких кредитів, зокрема іпотеки, як

однієї з найбільш стабільної для банків, що особливо важливо в умовах підвищених кредитних ризиків при довгостроковому погашенні позик. Відповідно до даних, наведених на рисунку 2.10, можна побачити, що іпотека активно використовується при довгостроковому кредитуванні.

Примітка. Показники розраховані за залишками на рахунках на кінець періоду.

Рисунок 2.10 – Питома вага іпотечних кредитів у довгостроковому банківському кредитуванні у 2017-2021 роках, % [42]

Динаміка питомої ваги іпотечних кредитів є нерівномірною для домашніх господарств, проте за результатами аналізованого періоду частка даних позик знизилася до 20,6 %, у порівнянні з 28,8 % на кінець 2017 року.

Натомість стабільного поширення зазнало іпотечне кредитування нефінансових корпорацій, зокрема у період 2017-2020 років: їх питома вага збільшилась з 14,6 % до 26,5 %, проте за підсумками 2021 року знизилася до 20,3 %.

Доцільним є дослідження строковості залучених ресурсів банками, що напряду впливає на ризикованість кредитної діяльності, зокрема довгострокової, та, як наслідок, вартість активних операцій. Аналізуючи показники коштів банками у вигляді депозитів резидентів, зазначені у таблиці 2.8, можна зробити висновок, що прослідковується тенденція до зростання

обсягу депозитів протягом досліджуваного періоду. Проте більшість з цих коштів знаходяться на рахунках клієнтів на вимогу, обсяг довгострокових депозитних операцій є значно меншим за показники довгострокових кредитних операцій.

Таблиця 2.8 – Депозити резидентів у розрізі строків погашення у 2017-2020 роках, млн грн [42]

Строк погашення	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
На вимогу	419126	456467	590541	805964	1007206
До 1 року	293337	322065	348542	395726	350397
Від 1 року до 2 років	151485	125571	108142	129862	128628
Більше 2 років	34896	28863	24442	16578	17678
Усього	898844	932967	1071666	1348130	1503909

Примітка. Обсяг депозитів відображає залишки на рахунку на кінець періоду.

Як було визначено раніше найбільш вагомими позичальниками довгострокових кредитів є нефінансові корпорації та домогосподарства. Тому при дослідженні ринкових цінових тенденцій доцільним є здійснення оцінки процентних ставок саме для цих інституційних секторів. За даними, наведеними у таблиці 2.9, можна побачити, що загальні середньозважені ставки в річному обчисленні мають нерівномірну динаміку протягом аналізованого періоду як за окремими категоріями позичальників, так і за різними строками погашення.

Зокрема середньозважені ставки в річному обчисленні за позиками для домашніх господарств збільшились протягом аналізованого періоду. Ключовою причиною є тенденція до подорожчання короткострокових кредитів. Проте довгострокові позики зі строком погашення більше 5 років, мають протилежну динаміку, зміни у кредитах від 1 до 5 років є нерівномірними та призвели до зростання процентних ставок за результатами розвитку банківського сектору у 2017-2021 роках.

Таблиця 2.9 – Процентні ставки за новими банківськими кредитами у розрізі строків погашення у 2017-2021 роках, % [42]

Вид кредиту	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кредити, надані домашнім господарствам, у т. ч.:	28,9	31,9	34,1	35,4	33,1
до одного року	29,4	30,6	36,1	37,5	35,0
від 1 року до 5 років	29,5	33,5	31,9	31,4	30,4
більше 5 років	21,6	19,8	19,7	17,8	16,2
Кредити, надані нефінансовим корпораціям, у т. ч.:	12,6	15,7	14,6	9,4	8,2
до одного року	12,4	15,8	14,6	9,2	7,8
від 1 року до 5 років	14,5	15,7	16,1	12,6	11,2
більше 5 років	9,4	9,7	9,3	9,1	8,4

Примітка 1. Наведені середньозважені ставки в річному обчисленні.

Примітка 2. Загальне значення за групою без врахування овердрафту.

Однією з базових складових визначення цінових тенденцій на кредитному ринку є дослідження попиту та пропозиції на довгострокові кредити. Результатом впливу цих факторів є сформовані передумови для динаміки цін, тобто процентних ставок, та обсягів надання нових кредитів.

Аналізуючи дані, наведені у таблиці 2.10, можна побачити, що банки при здійсненні активних операцій орієнтуються на нефінансові корпорації, попри наявні тенденції за показниками залишків на рахунках. Це напряду відображається у зниженні процентних ставок за кредитними операціями та одночасним зростанням обсягу наданих кредитів даному інституційному сектору економіки. Така динаміка характерна для усіх категорій позик, зокрема довгострокових.

Розглядаючи окремо позики, надані нефінансовим корпораціям з терміном погашення від 1 року до 5 років, можна побачити, що попит на ринку перевищував пропозицію протягом 2018-2019 років, так як попри підвищення процентних ставок у даний період обсяг таких кредитів продовжував зростати.

Таблиця 2.10 – Обсяг нових банківських кредитів у розрізі строків погашення у 2017-2021 роках, млн грн [42]

Вид кредиту	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кредити, надані домашнім господарствам, у т. ч.:	83098	123322	244322	309841	439827
до одного року	24395	39090	150099	225546	316923
від 1 року до 5 років	53271	77638	86363	74083	102933
більше 5 років	5432	6593	7860	10213	19971
Кредити, надані нефінансовим корпораціям, у т. ч.:	1384705	1987197	2371849	2439676	2737730
до одного року	1190697	1788843	2168316	2210136	2398017
від 1 року до 5 років	150137	161679	166156	202084	304251
більше 5 років	43871	36674	37377	27456	35462

Примітка. Загальне значення за групою без врахування овердрафту.

Натомість потреба даного інституційного сектору економіки в позиках зі строком погашення більше 5 років зменшується, що спостерігається як після їх подорожчання у 2018 році, так і в подальшому, водночас зі зниженням процентних ставок.

Аналогічна тенденція характерна для довгострокового кредитування домашніх господарств. Протягом аналізованого періоду обсяг нових позик зі терміном погашення від 1 року до 5 років збільшився водночас з підвищенням процентних ставок, що свідчить про перевищення попиту над пропозицією на даному сегменті ринку. Натомість динаміка кредитів зі строком погашення більше 5 років є протилежною від відповідних для нефінансових корпорацій: обсяг кредитування характеризується зростанням, що безпосередньо пов'язано зі зменшенням процентних ставок.

Як було зазначено вище питома вага довгострокових кредитів у іноземній валюті залишається високою попри наявну тенденцію до зменшення частки у кредитному портфелі банків. Цінові особливості позик у розрізі валют, відображені на рисунку 2.11.

Відповідно до статистичних даних, можна відзначити, що зміни процентних ставок для кредитів у національній валюті відповідають динаміці значень в цілому за системою, що характерно обом групам позичальників. Натомість кредитування у іноземній валюті має інші тенденції, що свідчить про високий вплив кредитів у національній валюті на загальні цінові показники кредитного ринку України.

Рисунок 2.11 – Процентні ставки за новими банківськими кредитами зі строком погашення від 1 року до 5 років у розрізі валют у 2017-2021 роках, % [42]

Цінові показники кредитів у національній валюті зі строком погашення більше 5 років мають протилежну динаміку характерну для окремих категорій позичальників, за наведеними на рисунку 2.12 даними. Так, процентні ставки за позиками наданими домашнім господарствам зменшуються протягом аналізованого періоду, водночас дорожчає довгострокове кредитування для нефінансових корпорацій.

Позики у іноземній валюті мають стійку тенденцію до здешевлення протягом аналізованого періоду. Дана динаміка, у сукупності зі змінами, характерними для кредитуванням у національній валюті, призвела до значного зниження рівня процентних ставок за позиками у секторі домашніх

господарств, крім того зумовила зменшення цінових показників кредитування нефінансових корпорацій у 2019-2021 роках, попри постійне подорожчання аналогічних гривневих кредитів. Вищезазначене свідчить про високу питому вагу позик у іноземній валюті у загальній структурі, зокрема в кредитуванні нефінансових корпорацій.

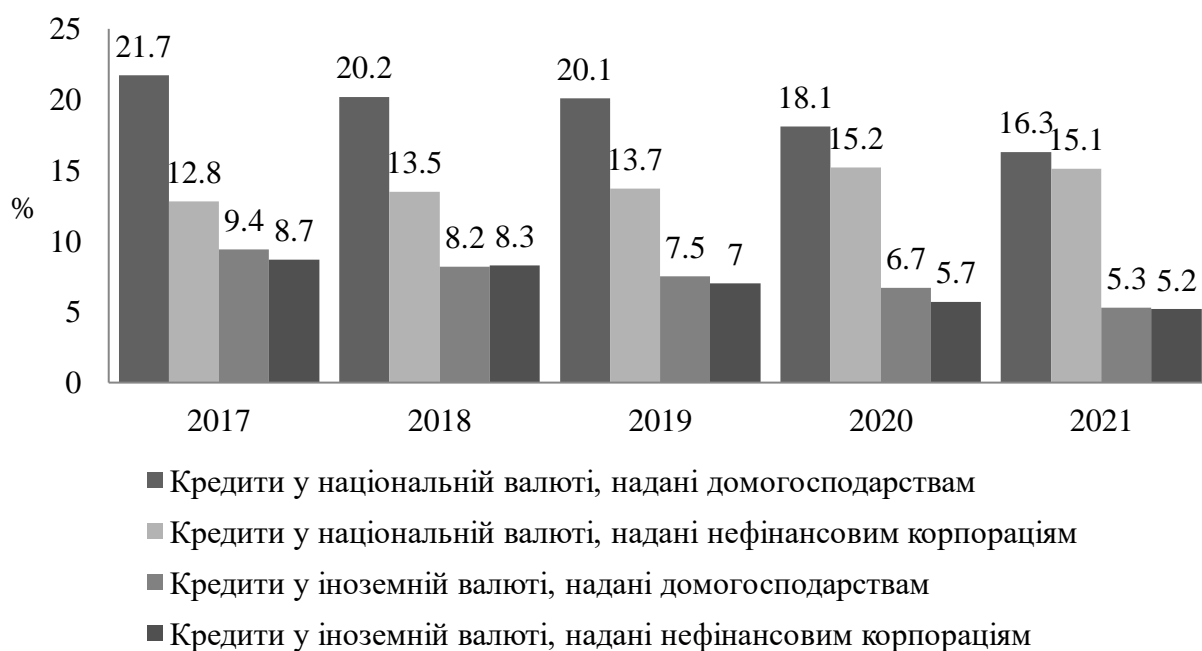

Рисунок 2.12 – Процентні ставки за новими банківськими кредитами зі строком погашення більше 5 років у розрізі валют у 2017-2021 роках, % [42]

Аналізуючи цінові тенденції довгострокових кредитів невід’ємним є дослідження вартості непогашених позик, що пов’язано з високою їх питомою вагою, в міру особливості сутності довгострокового кредитування.

Динаміка процентних ставок за непогашеними кредитами, наданих домашнім господарствам є нерівномірною. Протягом аналізованого періоду їх вартість збільшилася, проте максимальне значення даного показника характерне для 2019 року, за даними, зазначеними у таблиці 2.11. Проте довгострокове кредитування має протилежні від ринкових тенденції: зниження цінових показників за результатами розвитку банківської системи у 2017-2021 роках.

Таблиця 2.11 – Процентні ставки за непогашеними банківськими кредитами у розрізі строків погашення 2017-2021 роках, % [42]

Вид кредиту	Період				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кредити, надані домашнім господарствам, у т. ч.:	28,9	33,9	35,1	31,1	31,4
до 1 року	46,1	45,3	45,3	39,4	38,9
від 1 року до 5 років	37,2	40,8	41,0	29,8	29,1
більше 5 років	17,2	15,4	10,1	14,2	15,0
Кредити, надані нефінансовим корпораціям, у т. ч.:	15,8	14,1	13,6	10,7	10,3
до 1 року	18,1	15,5	12,9	10,8	10,0
від 1 року до 5 років	15,0	13,6	15,1	10,6	10,5
більше 5 років	13,9	11,5	12,5	10,8	11,1

Примітка. Річні дані наведені за грудень відповідного періоду.

Для позик наданих нефінансовим корпораціям наявна тенденція до зниження процентних ставок протягом аналізованого періоду, що, у першу чергу, пов'язано із динамікою короткострокового кредитування, так як зміни значень показників вартості позик зі строком погашення більше року є нерівномірними. Зокрема, подорожчання довгострокових кредитів у 2019 році не змінило ринкової тенденції до здешевлення кредитів наданих нефінансовим корпораціям.

Отже, у вітчизняній банківській системі роль довгострокового кредитування постійно знижується протягом аналізованого періоду, що відображається за залишками на рахунках за відповідними позиками та водночас посилюється збільшенням обсягів короткострокових кредитів.

Найбільш поширеним довгострокове кредитування є серед нефінансових корпорацій, також високу частку займають позики домогосподарствам, останні використовують залучені кошти здебільшого на споживчі потреби, крім того високу питому вагу займають кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, на відміну від нефінансових корпорацій, що

використовують кошти від довгострокового кредитування переважно на інші цілі. Важливо відзначити активне використання іпотеки, як основного виду забезпечення у наданих кредитах зі строком користування більше року, проте питома вага таких позик постійно знижується протягом аналізованого періоду.

Ціни для довгострокових кредитів значно відрізняються у розрізі секторів економіки: для домашніх господарств є вищими, що пов'язано з більшими ризиками. Крім того, процентні ставки за такими кредитами збільшуються протягом аналізованого періоду. Натомість кредитування нефінансових корпорацій дешевшає. Для довгострокових кредитів з терміном погашення більше 5 років характерна тенденція до зниження їх вартості серед обох аналізованих секторів економіки. Також спостерігається стійкий попит на кредитні ресурси даних секторів економіки, що прослідковується при збільшенні обсягів наданих кредитів водночас з підвищенням процентних ставок за ними. Для довгострокового кредитування нефінансових корпорацій зі строком погашення більше 5 років характерна протилежна динаміка, що свідчить про перевищення пропозиції над попитом.

2.3 Сучасні проблеми здійснення довгострокового кредитування та перспектив розвитку даної галузі

Кредитування виконує важливі для економіки функції, зокрема, перерозподільну, що полягає у акумулюванні банками вільних коштів суб'єктів економіки та подальшому наданні їх в тимчасове користування позичальникам для задоволення певних потреб. Таким чином формується попит і пропозиція на кредитному ринку, що, передусім, визначається станом розвитку секторів економіки.

При здійсненні довгострокового кредитування посилюються ризики, відповідно до того, як збільшується строки погашення кредиту, що пов'язано з

ускладненню прогнозування розвитку внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на довгострокову перспективу.

Проведений у попередньому підрозділі аналіз стану довгострокового кредитування дозволяє виділити наступні негативні тенденції, характерні для вітчизняної банківської системи: зниження обсягу довгострокового кредитування; низька частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, що має тенденцію до зниження протягом останніх років як у секторі домогосподарств, так і нефінансових корпорацій; низька питома вага іпотечного кредитування; висока вартість довгострокових кредитів.

Варто відзначити характерний довгостроковому кредитуванню підвищений рівень ризиків при здійсненні таких операцій: у першу чергу кредитного ризику, що передбачає необхідність проведення банківськими установами оцінки кредитоспроможності позичальників у довгостроковій перспективі, а також валютного, процентного та інших видів, у зв'язку з високою ймовірністю реалізації таких ризиків.

Зокрема, на сучасному етапі розвитку банківської системи помітною є тенденція залучення банками депозитів зі строком повернення за вимогою. Сукупно короткострокові депозити, тобто з терміном погашення до року займають більше 90 % наприкінці 2021 року від загального обсягу. Швидке оновлення ресурсної бази банків, а також мінливість вартості залучених коштів створюють істотні процентні ризики для довгострокового кредитування.

Вищенаведене свідчить про необхідність наявності базової передумови для активного розвитку довгострокового кредитування – стабільного функціонування національної економіки. За умови характерної волатильності здійснення довгострокового фінансування стає менш привабливим для банківських установ, тому передбачає закладення відповідних ризиків – збільшення вартості кредитних ресурсів. У свою чергу, така тенденція знижує попит позичальників на такі ресурси через неможливість сплачувати за їх використання, а також прорахувати вплив боргового навантаження на власний фінансовий стан у довгостроковій перспективі.

Зокрема, високий вплив на розвиток довгострокового кредитування має рівень тінізації економіки, який напряду ускладнює проведення повної та достовірної оцінки кредитоспроможності позичальників. Також це збільшує витрати на моніторинг якості позик та забезпечення фінансового моніторингу щодо окремих клієнтів, тобто необхідним стає індивідуальна робота з кожним позичальником замість автоматичного оновлення інформації за систематизованим портфелем кредитів. Крім того, це змушує банківські установи формувати додаткові резерви під кредити.

Також рівень тіньової економіки відображає ефективність роботи законодавчих та виконавчих органів державної влади, платоспроможність суб'єктів економіки. За даними Міністерства економіки України рівень тінізації складає 31 % від офіційного ВВП за результатами 3 кварталів 2021 року, що майже не зазнав змін з 2017 року, коли цей показник становив відповідно 32 % [43].

Тому базовим напрямком для забезпечення сталого розвитку довгострокового кредитування необхідним є підтримка існування стабільної економічної системи, що передбачає, у першу чергу, низький рівень зміни цін, постійне розширення виробництва, прозорість фінансової системи та стабільність грошової одиниці.

Важливо відзначити, що розбудова стабільної національної економіки зі сталим розвитком це питання довгострокової перспективи, що залежить від великої кількості зовнішніх факторів, що, у тому числі, є поза зоною впливу органами влади. Тому доцільним є формування механізмів, що дозволять зробити довгострокове кредитування доступнішим як для споживачів, так і для банківських установ у процесі досягнення вищезазначеної цілі.

Одним з таких механізмів є створення державної програми доступного кредитування, що дозволить за рахунок гарантій від органів влади створити привабливі умови для клієнта та банку, що, у свою чергу, стимулюватиме інвестиційну діяльність. Математично прорахована програма, з метою зменшення ціни позики до доступного рівня повинна впливати на один з

основних компонентів: базову ставку, операційні витрати, вартість власного капіталу, вартість ризику.

Також раніше зазначені проблеми довгострокового кредитування особливо чутливо відображаються на іпотечному кредитуванні, оскільки ключовою ознакою житлової іпотеки є великі розміри індивідуальних позик, і, як наслідок, тривалі строки погашення, що можуть вимірюватись десятиріччями. Наприклад, у розвинених країнах іпотечні кредити складають базу портфеля кредитів домашнім господарствам: у 2018 році частка кредитів на придбання житла у загальному обсязі у країнах EU-15 складає 78,8 %, у нових країнах-членах ЄС – 68,1 %. Суттєвий розрив з вітчизняними показниками свідчить про, з одного боку, великий потенціал цього сегменту в нашій країні, з іншого – про наявні значні перешкоди для його розвитку [4].

На даному етапі на кредитному ринку вже реалізуються державні кредитні програми, зокрема “Доступні кредити 5-7-9 %”, та “Доступна іпотека 7 %” Фондом розвитку підприємництва. Загальна сума кредитування за даними механізмами складає відповідно 102,6 млрд грн та 1,6 млрд грн станом на 02.05.2022 року [36].

Зокрема програма доступних кредитів для суб’єктів підприємництва спочатку була спрямована виключно на інвестиційні кредити. Але запровадження карантинних заходів одразу після старту програми спричинило розширення видів кредитування, що діють і на сьогодні: антикризових кредитів, позик на рефінансування [4].

Оцінка подальшого розвитку довгострокового кредитування у сучасних умовах у багаторічній перспективі не є можливим у зв’язку з початком повномасштабної війни і посиленням впливу відповідних ризиків. У зв’язку з цим суттєвих змін зазнали раніше сформовані тенденції характерні показникам національної економіки та банківського сектору.

У березні 2022 року бойовими діями були охоплені 10 областей та м. Київ, які в минулому разом формували більше 55 % ВВП, у квітні їх кількість зменшилася до шести, з питомою вагою 20 % ВВП. Проте падіння економічної

активності характерне й у інших областях зокрема через розриви ланцюгів постачання та виробництва, невизначеність та збільшення ризиків, вплив робочої сили тощо [50].

За результатами прогнозу Світового банку падіння ВВП України може становити 45,1 % у 2022 році, інфляція складе 15 %, Міжнародний валютний фонд передбачає зниження ВВП на 35 %. Падіння економічної активності на пряму визначає зменшення рівня платоспроможності як суб'єктів господарювання, так і населення [1], [2].

Наразі вже спостерігається значне пришвидшення процесів інфляції: індекс споживчих цін у річному вимірі пришвидшився до 13,7 % у березні та 16,4 % у квітні, що було зумовлено порушенням ланцюгів постачання, нерівномірністю попиту на продукцію, збільшенням витрат бізнесу та фізичним знищенням активів підприємств [23].

Безпрецедентний рівень невизначеності подальшого розвитку країни ускладнює процес здійснення інвестицій суб'єктами економіки. Після початку повномасштабної війни з боку населення попит на кредити був знижений. Натомість зберіглася необхідність у кредитних ресурсах з боку корпорацій. Кредитуванню бізнесу сприяла держава, поліпшивши умови участі в урядових програмах.

Так, за програмою “Доступні кредити 5-7-9%” протягом воєнного стану в Україні кредитний портфель зріс на суму 13,0 млрд грн станом на 02.05.2022 року. З них на безпосередньо антивоєнні цілі було виділено 0,6 млрд грн, антикризові заходи 2,4 млрд грн, сільськогосподарським виробникам 9,3 млрд грн [36].

Банківський сектор залишався прибутковим попри воєнні дії, однак необхідність формувати резерви під очікувані втрати зумовили його збиток: відрахування в резерви з 1,6 млрд грн у січні 2022 року збільшились до 21,6 млрд грн у березні та 27,8 млрд грн у квітні. Надалі головним фактором впливу на фінансовий стан банків буде реалізація кредитного ризику, що суттєво знизить капітал банків [28].

Як зазначалося раніше сталий розвиток довгострокового кредитування потребує наявності макроекономічної стабільності, що дозволяє прорахувати пов'язані з проведенням відповідних операцій ризику, обсяги яких мають бути відносно низькими, що, у свою чергу, є необхідною умовою доступності таких позик. Тому у період безпрецедентної невизначеності залучення коштів на тривалий період часу є непривабливим як для банківських установ, так і для позичальників. Це напряму відображає сформовані тенденції, що спостерігаються за даними Національного банку України на початку 2022 року: так, за перший квартал року обсяги чистого роздрібного кредитного портфеля зросли на 0,7 %, під час воєнного стану кредити надавалися лише на поточні потреби клієнтів, натомість іпотечні позики та автокредитування майже не здійснювалося [29].

Нині кредитний ризик є одним з найсуттєвіших в умовах воєнного стану у зв'язку з впливом бойових дій напряму або опосередковано на кредитоспроможність позичальника, що, як наслідок, призведе до зниження якості кредитного портфеля. Посилений вплив банківських ризиків на вартість довгострокового кредитування, створює комерційну не вигідність проведення відповідних банківських операцій в умовах економічної невизначеності. Тому важливим є підтримка органами державної влади, зокрема надання гарантій та субсидування процентних ставок для підтримки критично важливих сфер економічної діяльності.

Також важливо відзначити високий потенціал довгострокового кредитування після стабілізації національної економіки, оскільки здійснення капітальних вкладень для розширення та відновлення виробництва є невід'ємною складовою макроекономічних процесів внаслідок посткризового відновлення ділової активності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до бухгалтерського обліку активних операцій довгостроковими кредитами вважаються такі, що мають термін погашення більше 1 року. Даний фінансовий інструмент активно використовується підприємствами та населенням для здійснення вартісних інвестицій. Також варто відзначити, що при обранні джерела зовнішнього фінансування суб'єкти економіки беруть до уваги специфічні переваги та недоліки використання банківського кредитування.

Особливістю довгострокового кредитування є збільшений вплив макроекономічних факторів, а також зростання ймовірності настання супутніх ризиків, зокрема кредитного, процентного та валютного, що зумовлено більшим строком користування кредитними ресурсами, порівняно з короткостроковими фінансовими інструментами. Базовим методом зниження кредитного ризику при наданні позик з тривалим строком погашення банком є аналіз кредитоспроможності позичальника.

Автором в роботі було проаналізовано загальні показники розвитку банківського сектору України та здійснено аналіз сучасного стану довгострокового кредитування. Проведений аналіз дозволив виокремити наступні основні тенденції: сталий розвиток банківської системи у період 2017-2021 років, за показниками прибутковості обсягу активних операцій, для довгострокових кредитів характерне зниження їх частки у кредитному портфелі банків, більшість з відповідних фінансових інструментів має термін погашення до 5 років.

Використання довгострокових кредитних ресурсів найбільш поширене серед суб'єктів господарювання, зокрема нефінансових корпорацій, та населення. Основним напрямком спрямування залучених коштів для домашніх господарств виступають споживчі цілі. Також слід відзначити, невисоку питому

вагу іпотечного кредитування порівняно з розвиненими країнами, та спрямування коштів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості

Для довгострокового кредитного портфеля банків характерний високий рівень доларизації. Обсяг відповідних фінансових інструментів у іноземній валюті протягом аналізованого періоду займає більшу частину структури кредитного портфелю, окрім 2021 року, коли їх обсяг знизився до 38,1 %.

Також характерним для довгострокового кредитування є гнучке ціноутворення, з огляду на динаміку показників процентних ставок за відповідними позиками. По-перше, ціни значно відрізняються у розрізі секторів економіки: для домогосподарств залучення коштів є дорожчим порівняно з нефінансовими корпораціями, що насамперед пов'язано з більшими ризиками. По-друге, для різних видів позичальників характерні відмінні цінові тенденції: процентні ставки за новими довгостроковими кредитами домашнім господарствам зростають протягом аналізованого періоду, натомість для нефінансових корпорацій характерна протилежна динаміка.

Варто відмітити наявність стійкого попиту на кредитні ресурси вищезазначених секторів економіки, що прослідковується при збільшенні обсягів наданих кредитів водночас з підвищенням процентних ставок за ними, окрім довгострокового кредитування нефінансових корпорацій зі строком погашення більше 5 років характерна протилежна динаміка, що свідчить про перевищення пропозиції над попитом.

Довгострокове кредитування є більш ризикованим порівняно з іншими активними операціями банку, а також є більш чутливим до внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, зокрема: рівня інфляції, змін на валютному ринку, рівня тіньової економіки, динаміки показників депозитів у банківській системі. Базовою передумовою сталого розвитку довгострокового кредитування є макроекономічна стабільність. У процесі її досягнення стимулювання надання позик з тривалим строком погашення може забезпечити здійснення урядових кредитних програм, спрямованих на надання гарантій та створення доступних умов фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. “War in the region” Europe and Central Asia Economic Update (Spring). *The World Bank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org> (дата звернення 20.05.2022)
2. World economic outlook April 2022. War Sets Back The Global Recovery. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>
3. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (дата звернення: 13.05.2022).
4. Аналітичні центри. *Незалежна асоціація банків України*. URL: <https://nabu.ua/ua/analitichni-tsentri.html> (дата звернення 20.05.2022).
5. Брус С. І. Зменшення обсягів проблемних кредитів в Україні в умовах обмеженого інструментарію. *Фінанси України*. 2017. № 7. С. 76-90.
6. Валютний ринок. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market> (дата звернення 20.05.2022).
7. Ведернікова С. В. Удосконалення кредитних відносин між банками та підприємствами. *Економіка та держава*. 2015. № 2. С. 75-78.
8. Владимирська Н. І. Особливості сучасних методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника. *Науковий вісник*. 2017. №27. С. 236-243
9. Вовк В. Я, Хмеленко О. В. Кредитування і контроль. Київ : Знання, 2016. 463 с.
10. Гаркуша Ю. О., Сполітак Є. Г. Удосконалення процесу оцінки кредитного ризику в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 13. С. 280-285.

11. Гопкало В. О. Методичні засади та інструментарій діагностики юридичних осіб-позичальників банку. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 869-873.
12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top> (дата звернення: 13.05.2022).
13. Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Боярко І. М. Особливості врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 4. С. 71-75.
14. Дзюблюк О. В. Банківські операції : підручник. Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2016. 696 с.
15. Дзюблюк, О. В. Оптимізація передавального механізму грошово-кредитної політики центрального банку. *Вісник Національного банку України*. 2015. №. с.32-37.
16. Дрозд О. М., Дубічинський В. В., Д'яков А. С. Словник-посібник економічних термінів. Київ. : КМ Academia, 2016. 264 с.
17. Єфименко Т. І., Мярковський А. І. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія. Київ : ДННУ “Академія фінансового управління”, 2013. 662 с.
18. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів : ДУ Львівська політехніка, 2017. 116 с.
19. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 728 с.
20. Карачина Н. П., Філатова Н. М., Кочура А. І. Економічне моделювання формування та використання обігових коштів промислових. *Економічний простір*. 2013. № 74. С. 223-231.
21. Коваленко В. В., Зверяков О. М., Гайдукович Д. С. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України. *Фінанси України*. 2016. № 2. С. 83-98.

22. Корецька Н. І., Давидюк Т. С. Кредитоспроможність: теоретико-концептуальні основи. *Економічні науки*. 2018. № 6. С. 134-141.
23. Макроекономічні показники. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення 20.05.2022).
24. Мельник О. Г. Проблеми діагностики кредитоспроможності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. №. 22. С. 143-149.
25. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. Дата оновлення: 15.03.2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
26. Методологічний коментар з грошово-кредитної та фінансової статистики. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/GJdklarzdnjBIXG> (дата звернення 20.05.2022).
27. Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. Банківські операції : підручник Київ : Знання, 2016. 727 с.
28. Наглядова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://new.bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 20.05.2022).
29. Огляд банківського сектору. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-05.pdf?v=4 (дата звернення 20.05.2022)
30. Панченко О. М., Пересипкіна А. В. Оцінка кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/93.pdf (дата звернення 13.05.2022).
31. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 17.04.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 13.05.2022).

32. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 21.02.2018 р. № 14. Дата оновлення: 13.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#Text> (дата звернення 20.05.2022).
33. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України : Наказ Державної служби статистики від 03.12.2014 № 378. Дата оновлення: 25.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text> (дата звернення 20.05.2022).
34. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351. Дата оновлення: 10.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення 13.05.2022).
35. Просович О. П., Процак К. В. Ідентифікація та оцінка кредитного ризику комерційних банків. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 873. С. 88–96.
36. Публічна інформація. Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/publicchna-informaciya> (дата звернення 20.05.2022).
37. Рац О. М. Дослідження впливу якості кредитного портфелю на ефективність кредитної діяльності банку як складова моніторингу кредитного ризику. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2015. №1. с. 41-45.
38. Рівень непрацюючих кредитів. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення 20.05.2022)
39. Савлук М. І., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. Гроші та кредит: підручник. Київ: КНЕУ, 2017. 450 с.
40. Севрук Є. М. Фінансування оборотних активів підприємств торгівлі України. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 3. С. 94-104.

41. Сидор Г. В. Теоретичні аспекти переосмислення сутності кредиту. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. № 36. С. 258-264.
42. Статистика фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення 20.05.2022)
43. Тенденції тіньової економіки. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення 20.05.2022).
44. Терещенко О.О. Оцінка кредитних ризиків : відповідність новацій НБУ міжнародній практиці. *Вісник НБУ*. 2015. № 9. С. 4-8.
45. Томчук О. Ф., Фабіянська В. Ю., Довгополук Г. О. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті фінансового стану підприємства. *Східна Європа : економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5. С. 345-351.
46. Унінець О. М. Роль банківського кредитування підприємницької діяльності в процесі взаємодії фінансового та реального секторів економіки. *Збірник наук. праць національного університету державної податкової служби України*. 2013. № 1. С. 230-245.
47. Чайковський Я. Банківський кредит як джерело формування оборотних коштів підприємства. *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України*. 2016. № 5. С. 246-250.
48. Шило Ж. С. Управління кредитним ризиком комерційного банку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2019. С.216-225.
49. Шпильовий В. А., Андрушкевич Н. В. Управління кредитним ризиком, як інструмент забезпечення економічної безпеки комерційного банку. *Економіка і суспільство*. 2016. №7. с. 854-859.
50. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-05.pdf?v=4 (дата звернення 20.05.2022).